31. Remele A. Sravnitelnyy analiz syuzhetnoy i obraznoy struktury v «Peyzazhe, narisovannom chayem» M. Pavicha i proizvedeniyakh Gogolya. Available at: http://zhelty-dom.narod.ru/literature/txt/pejzazh_remele.htm
32. Rudnev V.P. (1997). Slovar kultury XX veka. Moskva : Agraf, 384 s.
33. Slashcheva M.A. (2004). Mif v postmodernistskoy proze Milorada Pavicha. In: Postmodernizm v slavyanskikh literaturakh. Moskva : Institut slavyanovedeniya RAN, 100-112.
34. Stojanović M. (1994). Milorad Pavić srpski pisac 21. veka u Atini. Meridijani, 3-4 (XVIII godina), 6-20.
35. Tatarenko A. (2004). Postmoderni lehendy pro sv. Kyryla („Khozars'kyy slovnyk“ M. Pavycha ta „Pup svitu“ V. Andonovskoho). Problemy slov'yanoznavstva, 54, 148-155.
36. Tatarenko A. (2009). Rozvytok stratehiyi hipertekstualnosti u tvorchosti Milorada Pavycha (na pryklady romanu «Damaskyn»). Problemy slov'yanoznavstva, 58, 118-125.
37. Tatarenko A.L. (2010). Roman M. Pavycha „Ostannya lyubov u Tsarhorodi“: problemy intertekstual'nosti ta semantyzatsiyi formy. Komparatyvni doslidzhennya slov'yanskykh mov i literatur: Pam'yati Leonida Bulakhovskoho; Zbirnyk naukovykh prats, 11, 402-414.
38. Vizel M. Pozdniye romany Italo Kalvino kak obraztsy giperteksta. Available at: <http://www.netslova.ru/viesel/viesel.htm>
39. Zeković N. Milorad Pavić – „Poslednja ljubav u Carigradu“. Available at: <http://www.eniaroyah.com/content/view/2948/73/>.

Карацуба М.Ю.

к.ф.н., доц., старший науковий співробітник, Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології імені М.Т. Рильського НАН України

Karatsuba M.

PhD, Associate Professor, Senior Researcher, Institute of Art Studies, Folklore Studies and Ethnology named after M. T. Rylsky National Academy of Sciences of Ukraine

МОТИВИ ОТРУЄННЯ, ПРОКЛЯТТЯ, ЖЕРТВУВАННЯ У НАРОДНІЙ БАЛАДІ ПІВДЕННИХ СЛОВ'ЯН

MOTIVES FOR POISONING, CURSING, SACRIFICE IN THE FOLK BALLAD OF THE SOUTHERN SLAVS

У запропонованій статті аналізуються важливі мотиви, представлені у народних баладах південних слов'ян – мотив отруєння, мотив принесення сакральної жертви, мотив прокляття і їхнє функціональне навантаження. У вступній частині аргументується важливість звернення до розгляду цих мотивів для розуміння жанру народної балади в цілому та специфіки її побутування на південнослов'янських теренах, зокрема. Об'єктом дослідницької уваги виступають сербські, хорватські, македонські, болгарські, боснійські народні балади – усі тексти, де присутні подібні мотиви, і де вони мають важливе змістове значення.

Ключові слова: *мотив отруєння, отруєння чарами, мотив прокляття, материнське прокляття, прокляття нареченої, сакральна жертва, народна балада.*

The proposed article analyzes the important motives presented in the folk ballads of the southern Slavs – the motive of poisoning, the motive of sacrificial sacrifice, the motive of the curse and their functional load. The introductory part discusses the importance of appealing to these motives for understanding the genre of the national ballad in general and the specifics of its existence in the Southern Slavic territories, in particular. The subject of research is Serbian, Croatian, Macedonian, Bulgarian, Bosnian folk ballads - all texts with similar motives and meaningful content.

There are motives of poisoning, in particular, the poisoning of a woman by the husband's persuasion of a lover, the poisoning of the bride's son by his mother, the motive of sacral sacrifice in a whole group of works - about the sacrifice in the construction of structures, the sacrifice of the child in the ballads of his mythological load.

In particular, it examines the motives of the curse that begets her maiden beauty, the curse that leads to infertility and unhappiness in family life.

The motive of magic poisoning, widely used in Ukraine, is a slim figure for ballads on love and premarital relations in the South Slavic territories.

Key words: *motive for poisoning, magic poisoning, curse motive, maternal curse, bride's curse, sacred sacrifice, people's ballad.*

Мотив отруєння є одним із провідних у цілій низці народних баладних текстів південнослов'янського регіону.

Широковживаний в Україні мотив отруєння чарами, показовий для балад на тему кохання та дошлюбних взаємин (тут варто згадати баладу про чарівне тройзілля, чи загалом отруєння («На жовтім пісочку», «Чорна хмарка наступає» тощо), а також варіації широковідомої балади «Ой не ходи, Грицю, та й на вечорниці»), нечисельно представлений на південнослов'янських теренах.

Проте, часто зустрічається мотив отруєння у широкому родинному колі – отруєння ненависного чоловіка дружиною після намовляння коханця чи нареченої сина матір'ю. На найбільш промовистих хотілося б зупинитися детальніше.

Так, у хорватській народній баладі **«Njemački ban i preljubnica» («Німецький бан і перелюбниця»)**, мотив отруєння виступає ключовим: бан із багатой землі Німеччини намовляє дружину Момчила отруїти її чоловіка, аби позбутися його, щоб вони могли поєднати свої долі. Дружина Момчила хоче позбутися свого чоловіка і повінчатися із німецьким баном, але занадто багато родичів і охоронців є у її чоловіка, таких, що присутні за столом під час вечері: сестра Анджелія, що розливатиме вино, дев'ять рідних і дев'ять двоюрідних братів, а також сорок вірних слуг-охоронців. Тому вирішила Анджелія, що краще буде забрати у нього його улюблений оберіг і дорогоцінне каміння, а також обпалити крила його вірному коневі, аби він не зміг врятувати свого господаря, коли біля свіжого джерела, де він зупиниться напувати коня, його перестріне бан-убивця. Так і відбулося. Коли було вбито усіх його братів і охоронців, залишився живим лише Момчило, чимдуж побіг від убивць додому, ледь не врятувався, бо у нього було два серця, і коли одне із сердець зупинилося від втоми і ран, друге ще було живим і билось. Проте, сталося несподіване: після смерті Момчила бан відмовився взяти

шлюб із підступною зрадницею, а відрізав їй руки і виколов очі, бо вона зрадила свого чоловіка, а за дружину бан узяв сестру Момчила Анджелію. Практично отруєння як такого не відбулося у баладі, а було лише намовляння дружині отруїти свого чоловіка [Delić 2011 : 189–199].

А ось у македонській народній баладі **«Стојан и мајка му»** (**«Стоян і його матір»**) натрапляємо на інший відомий сюжет – отруєння матір'ю нареченої свого сина. Коли мати Стояна переконається з його розповіді, що син її закоханий і мріє взяти шлюб зі своєю дівчиною, попри той факт, що дівчина походить із багатой сім'ї і її є кому захисти, хоче випити отруту, щоб не ділити свого сина із його нареченою. Але слова сина

«Зашто да се ти отруеш,

«Навіщо тобі труїтися,

Невеста се пак наоѓа,

Нову наречену знајдеш,,

А мајка се не наоѓа».

А матір рідну другу не знајдеш

підказують матері інше рішення – вона вирішила отруїти його наречену. Нещасна отруєна дівчина просить Стояна допомогти їй: подати води або вина, Стоян намагається принести їй напої, але вдома він їх не знаходить, тож вирушає до колодязя, набирає свіжої рятівної води з криниці, але коли повертається із нею додому – вже пізно, його наречена померла.

Тоді він накладає на себе руки і прирікає рідну матір на довгі муки, змушуючи її переживати смерть свого сина так довго і болісно, як це судилося матері його нареченої [Porova 1990 : 142–154].

Не погоджується стати отруйницею головна героїня боснійської народної балади **«Dvije kule na Zagorju bile»** (**«Дві вежі у Загір'ї були»**) Хасанагиниця, попри намовляння свого чоловіка, Хасана-аги, незадоволеного розподілом батьківської спадщини. Дві вежі у Загір'ї, які не можуть справедливо поділити між собою брати, ледь не стають приводом для скоєння страшного злочину.

Хасанагиниця, замість того, щоб приготувати смертоносний напій для Мухамеда, брата чоловіка Хасана-аги, пригощає його смачним медовим щербетом, а також дарує коштовні золоті прикраси, які успадкувала від своїх батьків. Зворушений Мухамед віддає їй маєток у Загір'ю, в якому розміщується така бажана її чоловікові вежа.

У цей самий час дивні речі відбуваються із самим Хасаном-агою. Він стає свідком жакливиї картини, як два лютих ворони розривають на шматки хороброго орла. Побачене справляє неабияке враження на Хасана-агу. Кінь Хасана-аги, наділений пророчою силою, доводить до нього ту саму страшну правду, яку він не наважується висловити навіть самому собі: якби в орла був відданий брат, ніколи ворони б його не подолали.

Хасан-ага відчуває, якої страшної помилки він припустився, звелівши дружині отруїти його брата. Не тямлячи себе, він скаче до рідної оселі, вривається до неї і отримує радісну звістку, що з його братом усе гаразд. Народна балада звершується ідилічною картиною єднання і остаточного примирення братів [60 najljerših ... 2002: 189–197].

Близькі тематично до цього мотиву сюжети із мотивом *прокляття*. Статистичні підрахунки демонструють ширше коло його побутування у південних слов'ян, аніж попереднього мотиву отруєння. Важливо тут згадати мотив прокляття, який спостерігався у народній баладі **«Женидба Милића барјактара» («Одруження Мілича-прапороносця»)**, де рокове прокляття, скероване проти головної героїні балади Лепосави, життя якої переривається під час руху весільного кортежу: її так само покарано за дивовижну красу, як і восьмих її старших сестер, життя яких під час весілля забрала смертоносна стріла [Jovanović 2013: 128–135].

Через схоже прокляття йде з життя і дивовижно гарна Фата, яку хотіла посватати за свого дівера Мухамеда Хасанагиниця після того, як побачила її під час виконання чарівного танцю «коло» (боснійська народна балада **«Kolo igra na sred Sarajeva» («Коло танцюють серед Сараєво»)**). Матір дівчини Фати категорично проти, аби Фата з'являлася на очі чужим людям не при місячному, а при яскравому сонячному світлі, адже її краса, як і краса Лепосави, проклята [60 najljerših... 2002: 345–348].

Чи, скажімо, у македонській народній баладі **«Сонцето ми е на заод»** (**«Сонце клониться на захід»**) незапрошена на весілля свого дядька Грумка, дочка єдиної сестри нареченого Коприни, яку не запросили на урочистості, публічно проклинає свого дядька:

<i>«Зароси роса кривава,</i>	<i>«З'явися роса кривава,</i>
<i>И вжештенине камења,</i>	<i>И гаряче каміння,</i>
<i>Отепајте го вујко ми,</i>	<i>Нехай поб'ють вони дядька мого,</i>
<i>Вујко ми боже, Јанкула!»</i>	<i>Мого дядька, боже, Јанкула!»</i>

Щойно вимовляє Грумка ці слова, як прокляття набуває сили: заросилася роса кривава, гаряче каміння впало на дядька Грумки і вбило його [Ророва 1990: 126–129]. Але мотив прокляття виявляється чи не найпоширенішим у болгарській народній баладі. Свідченням може виступати балада **«Тодор и леля му – магьосница»** (**«Тодор і його тітка-чарівниця»**), де тітка забороняє племінникові, аби він йшов до води студеної, щоб напиться, бо проти нього вона наслала прокляття: якщо він рушитиме далі, то навіки зостанеться німим і нерухомим. Але Тодор її не послухався, пішов сам напиться води і напувати своїх биків, але коли почали діяти чари лихої тітки, попросив постелити йому ліжко, бо його б'є страшна лихоманка [Blgarska narodna ... 1982: 197–199].

Проте найстрашнішим і найдієвішим виявляється материнське прокляття, яким прокляла свого сина матір із народної болгарської балади **«Майка кълне сина си»** (**«Мати прокляла сина»**). Мати вмовляла сина, аби він одружився, але син відмовився, просив матір не змушувала його, адже він хоче ще вільним залишитися. Тоді мати сказала, що якщо він її не послухається, то матір прокляне його, з ним відбуватиметься наступне:

<i>- църни си свраки - сватици,</i>	<i>- чорні сороки – його свати,</i>
<i>църни гарване - кумове,</i>	<i>чорні ворони – куми його,</i>
<i>а щетата – готваре.люті</i>	<i>пси – шеф-кухарі.</i>

Материнське прокляття таки справдилося:

<i>Чавки му тело дробеа,</i>	<i>Сороки йому тіло рвали на шматки,</i>
<i>орли му тело носеа</i>	<i>Орли його тіло носили</i>

по тиа гори зелени, *по тій горі зеленій,*
църни го пцета *влачеачорні пси тягли його*
по това поле широко. *по тому полю широкому*
[Blgarska narodna... 1982: 289–291].

Загроза материнського прокляття змушує відмовитися від коханої дівчини Злати героя боснійської народної балади Муїо (**“Mujo gleda u mahali Zlatu”** (**“Муїо бачить у кварталі Злату”**)). Коли син відмовляється слухатися матері і йти до дівчини Траваньки, яку матір йому обрала за наречену, мати дорікає йому:

«Proketo ti moje mlijeko bilo, *«Мабуть, **прокляте** тобі моє молоко було,*
Ak' ne odeš u derdek djevojci!» *Якщо не йдеш до світлиці нареченої!»!* (Підкреслення моє – М.К.)

Муїо відмовляється від шлюбу із коханою Златою і йде з життя, а за ним прекрасна і гордовита Злата. Закохані опиняються на тому світі разом [Blgarska narodna... 1982: 415–417].

На мотив страшного материнського прокляття, яке призводить до безпліддя головної героїні балади, натрапляємо в македонській народній баладі **«Біла Яна подвір'я замігас»**. Молоде подружжя – Стоян і Яна – не має дітей, оскільки ще коли Яна була маленькою, мати наклала на неї прокляття, аби вона була безплідною, адже завдавала багато клопоту матері у маленькому віці, багато плакала. Матір навіть пророкує їй щасливе подружнє життя і велике багатство, але дитини народити, за материнським намовлянням, вона зможе лише тоді, коли:

Кога ќе засвири риба летница, *Коли затанцює риба летюча,*
Риба летница по црното море, *Риба летюча по чорному морю,*
Кога ќе запее белион камен, *Коли заспіває біле каміння,*
Белион камен на ливафето, *Біле каміння в зеленій леваді,*
Тогаш ти чедо ти да си добиеш». *Лише тоді ти дитину народиш».*

Проте в словах чоловіка Яни Стояна присутня надія на те, що навіть страшне материнське прокляття може не справдитися, якщо на те немає божої волі.

А матір Стояна тільки сміялася, проте гірко плакала інша, чужа матір, вона проклинала ту жінку, що наслала прокляття на свою дитину [Popova 1990: 82–86].

Тут, як бачимо, наявний мотив «подвійного кола» прокляття – одна матір проклинає іншу за те, що вона прокляла свого сина і не покалася.

Через прокляття померла і головна героїня болгарської народної балади **«Орисана невеста» («Рокова наречена»)**. Про Калудку (молоду наречену) у вступному діалозі із сином питає матір нареченого Димитрія: чому вона сумна, часто носить чорне похмує вбрання: через хворобу чи через розлуку із подругами і ріднею. Але виявилося, що причиною її суму було прокляття, яке на неї наклали одразу після народження, адже прилетіли до її колиски три злих феї, одна хотіла забрати собі її, друга – її матір, а третя дозволила їм залишитися живими, і щоб матір дбала про дочку, доки їй не виповниться двадцять років, а тоді

<i>да го майка му ожени</i>	<i>-нехай мати видасть її заміж,</i>
<i>в неделя на венчилото,</i>	<i>у неділю – на вінчання,</i>
<i>в понеделняк булка под було,</i>	<i>у понеділок – наречена під покривалом,</i>
<i>във вторняк на носилото,</i>	<i>у вівторок – у святковому вбранні,</i>
<i>в сряда - в черната земя!»</i>	<i>у среду – в чорній землі!».</i>

Прокляття справдилося: щойно Калудка розповіла про прокляття нареченому, як все відбулося саме так, як казала третя фея [Blgarska narodna... 1982: 112–116].

Проте від ворожого прокляття може захистити материнська любов і традиційний предмет, що несе у собі захист від прокляття – оберіг. Саме оберіг на шиї сина і материнська молитва рятують головного героя боснійської народної балади **«Kad slavuji tići zapjevaše» («Коли солов'ї пісні заспівали»)** від загибелі у двобої із ватажком розбійників Стеваном і вісімнадцятьма його друзями. Кривав сутичка відбувається у святковий Джурджев-день. Розбійницькі кулі Стевана не діють на Мехмеда-агу, оберіг захищає його також і від гострих палиць. Мехмед-ага відчайдушно б'ється із розбійниками, які намагаються принаймні скинути його із коня, але їм це не вдається, завдавши нападаникам серйозних ударів, він мчить додому. Матір спостерігає дивовижну картину: під сорочкою хороброго Мехмеда-аги – безліч смертельних

куль, але вони не торкають його тіла, бо материнський оберіг віддано захищає його від них [60 najljerših... 2002: 519–521].

Варто зупинитися також ще на одному важливому мотиві – *жертвуванні*.

Аналізуючи побутування цього мотиву на розлогому південнослов'янському матеріалі, пропонуємо класифікувати його використання у такий спосіб: найчисельнішими є два різновиди мотиву жертвування: 1) ритуальне жертвування життям, найчастіше молодшого у родині сина, метою якого є захист представників «старшого чоловічого роду» – батька чи брата; також образ матері-жертви; 2) жертвування життям дитини (переважно чоловічої статі) через обітницю; 3) людська жертва, необхідна для успішного зведення споруди.

Пропонуємо проаналізувати залучення цих мотивів у різнопланових народних баладних текстах південних слов'ян.

Показовою у цьому ключі є сербська народна балада **«Сеја брата на вечеру звала» («Сестра брата на вечерю кликала»)**. Сюжет твору цікавий нам у даному разі у зв'язку із використанням мотиву жертвування. У творі брат жаліється сестрі, що скоїв страшний злочин – убивство, за яке на нього чекає покарання на землі і на небі, адже вбивці обіцяють жорстоко помститися. Аби відвернути небезпеку від улюбленого брата (який, до того ж, виступає тут представником власного роду), сестра має намір здійснити ритуальне жертвування – віддати життя одного зі своїх синів (син виступає у даному випадку представником нової, потенційно чужої для матері родини). Отже, у творі з'являється образ невинної жертви, яка має на меті спокутувати злочин представника старшого покоління. Шукаючи жертву, мати зупиняється на наймолодшому представникові чоловічої статі у новій родині – найбільш юному синові, якого обманом заманюють на весілля дядька, де підступно позбавляють життя. У пізньому варіанті баладного тексту у фінальній частині натрапляємо на епізод, де відверто засуджується учинок матері-вбивці. Показово і цікаво також те, що у більш ранніх

варіантах твору, попри всю його сюжетну схожість до пізнього, маємо менше вказівок на характер злочину, що його вчинив брат, слухачеві стає відомо лише те, брат попросив сестру про вбивство її наймолодшого сина, аби спокутувати свій гріх, матір погоджується і відсилає сина до далекої гори, де на нього чекає смерть, очевидицею якої стає віла, яка із сумом сприймає смерть безневинної жертви чужого злочину, співчуває нещасному юнакові і у фінальному епізоді позбавляє життя горе-матір, яка зрадила своєму прямому обов'язкові – бути захисницею своїх дітей.

Але промовистим виступає той факт, що саме матір, у свою чергу, стає об'єктом жертвування, матір'ю-жертвою. У цьому ключі не можна не згадати відому хорватську баладу про невдячного сина, наречена якого на підтвердження його любові до себе зажадала, аби він приніс їй нечуваний, страшний подарунок – серце своєї матері. Материнська любов тут виявляється сильнішою за образу через зраду і вбивство – в останні секунди життя, коли серце уже ледь б'ється, матір піклується про сина, який впав, несучи його (тут варто згадати українські відгомони цієї народної балади у творі М. Вороного «Легенда»).

Один із найрозповсюдженіших образів народної балади південних слов'ян – образ дитини – жертви обітниці. Тут варто згадати у якості прикладу болгарську народну баладу **«Пожертвовано дитина» («Дитина-жертва»)**. Сюжет цього твору є доволі частовживаним. Головний герой балади Стоян, якому у житті бракує лише дитини і спадкоємця, звертається до Бога із проханням, аби він послав йому втіху на старість, а він за це зобов'язується, коли його сину виповниться дванадцять років, заколоти його за жертвним обрядом. Так і відбулося, Стоян із важким серцем зважився стратити улюбленого сина, виконуючи надану обітницю, але під час здійснення ритуального обряду з'явилося янголятко, що сказало Стоянові:

*дете са курбан не коли,
курбан са коли, Стояне, овена!*

*дитину у жертву не приносять,
у жертвенний обряд приносять,
Стояне, лише жертвенне ягня!*

[B]lgarska narodna... 1982: 112–116].

На майже аналогічний сюжет натрапляємо у македонській баладі «**Аврамова жертва**» («**Аврамова жертва**»). Прохання до Бога про дитину у цьому баладному творі відбувається ніби опосередковано, адже Аврам просить своїх численних гостей, яких він пригощає смачними наїдками та напоями, аби вони помолилися Богові за нього і попросили для нього дитину, а він за це зобов'язується принести її в жертву за боже благословення. Коли його синок Ісаак досяг дев'ятирічного віку, Бог посилає Аврамові янголів уві сні, аби нагадати про обіцяну обітницю. Тоді Аврам посилає Ісаака до зеленого лісу і просить узяти із собою сокиру, син виконує батьків наказ. У лісі Аврам зізнається синові, що має стратити його, аби виконати обітницю, син покійно погоджується віддати життя, аби обітниця була дотримана, дозволяє батькові в'язати йому руки, обіцяє тихо лягти на дерева, не поворухнутися навіть і не забруднити навколо своєю кров'ю нічого так само, як не повинні вони забруднити чисті душі, порушивши обітницю. Але коли Аврам уже був здатний убити свою дитину, навіть витягнув з-за пазухи гострого ножа, з'явився янгол, що мав із собою дві чорні вівці. Янгол дозволив йому зарізати їх замість його сина, аби обітниця була дотримана [Porova 1990: 146–148].

Широким є також використання мотиву людини-жертви для успішного зведення споруд. Для прикладу залучимо декілька народних баладних творів південнослов'янського ареалу. Нагадаємо, що цей мотив наявний у багатьох творах, ми ж маємо на меті проілюструвати його у кількох, що видаються нам показовими і типовими. Так, у хорватській народній баладі **Začarana gradevina** («**Зачарована будівля**») дев'ять братів Юговичів не мали змогу завершити будівництво міста біля річки Бояни, оскільки все, що за день їм вдавалося звести шляхом важких зусиль і тяжкої праці, за ніч руйнували віли. Брати у розпачі вирішили вартувати біля незавершеної будівлі. У ніч, коли на варті був Павле Югович, наснився йому сон, в якому віла запевнила його, що не дасть Юговичас змоги спокійно завершити будівлю, доки в ній як жертва не залишиться назавжди одна з невісток

Юговичів. Останній вирішив поділитися новиною із братами, вони вирішили не розповідати своїм дружинам про вимогу віл, а перша з них, яка принесе братам обід, залишиться у споруді назавжди. Проте, всі брати, крім Павле, розповіли своїм дружинам про вілу, і вони наступного дня під будь-яким приводом відмовлялися нести діверям обід – одна скаржилася на жорстокий головний біль, у другій боліла рука. Мати хлопців уже була ладна покликати їх суворо до порядку, адже її сини із самого ранку нічого не їли. Але невістки були неблаганними, лише дружина Павла погодилася залишити ненадовго на свекруху своє слабке і недуже маля. Павле здалека побачив дружину, намагався зупинити її, сказавши, що шукає втрачену прикрасу – золоте яблуко, але йому це не вдалося – дружина почала шукати яблуко і натрапила на братів Павла, які схопили її і незважаючи ні на які докори і прохання відпустити її до дитини або принаймні залишити хоч одне світле віконечко у будівлі, замурували її у ній. Мати уже нічим не могла зарадити дитині, лише її молоко бурхливим потоком витікло з-під майбутньої споруди. Павле теж недовго прожив – він повернувся додому і зрозумівши, що без жінки він нездатний буде виховати і захистити дитину, розбиває голову і тіло немовляти об каміння і згодом накаладає на себе руки [Delić 2011: 215–218].

Дуже близької тематично до наведеної вище є і болгарська народна балада **«Вградена невеста»** (**«Замурована кохана»**). Відрізняють тексти лише окремі деталі – тут фігурують уже троє братів, фантастичні істоти відсутні, основні функції відводяться істотам людським. Братам так само не вдається без жертви завершити будівництво. Тоді вони вирішують так: чия кохана раніше принесе сніданок – та й стане жертвою. Один з братів нічого не сказав своїй коханій Струні, лише наказав їй встати наступного дня рано вранці, скупати добре і сповити дитину, випрати білизну і принести йому сніданок. Струна так і зробила. Підійшовши до фундаменту споруди, вона побачила свого коханого, чимось сильно засмученого, але він пояснив свій поганий настрій тим, що впустив у фундамент улюблену

срібну обручку. Струна одразу вирішила допомогти коханому і стрибнула всередину незавершеної будівлі, а брати чоловіка засипали її камінням і деревами. Даремно просила Струна витягнути її і дозволити хоча б востаннє погодувати свою дитинку. Сила материнського кохання подана у завершальному епізоді з особливою силою – в останні години життя мати не прощається із своїм земним життям, а піклується про нещасну самотню дитину, яку тепер нема чим годувати [Blgarska narodna ... 1982: 132–134].

А у болгарській народній баладі **«Самовіла град градила» («Самовіла місто будувала»)** такою будівницею виступає сама самовіла, що зводила чарівне місто на вершині Старої гори. Для спорудження їй став потрібний додатковий будівничий матеріал, адже кілками для майбутньої будівлі ставали неодружені хлопці, підпорами – на диво вродливі дівчата, а дах будувався із незайманих наречених. А зведення балок уздовж і поперек будівлі нагадувало сповивання немовляти, саме їхні тіла вона і залучала. Найжахливішим моментом для мешканців ближчих сіл стає той, коли «матеріал» для будівництва у неї завершився, проте їй не вистачило двох складових практично для кожної зони спорудження – двох хлопців, двох молодих дівчат, двох наречених, двох дітей, тоді вони розуміють, що їхні близькі мають стати жертвами жорстокої будівниці. Віла зажадала від селян їхніх родичів як потенційних жертв. Селяни, плачучи, відмовилися виконувати її наказ і зробили наступне – зібрали сто хлопців, дівчат, наречених, дітей, звели їх до купи на вершині гори, батьки мали залишати їх тільки по двоє, інші ж збирали самоцвіт. Мала дівчинка Грує набрала найбільше самоцвіту, він навіть випадав із оберемку, її тоді помітила жорстока самовіла, що сказала дівчині, що її матір підступна, адже не попередила її про небезпеку, тому наказала їй стріляти з лука стрілами у рідну матір. Проте, дівчина влучила зі стріли не у свою матір, а у самовілу, яка змушена була відпустити усю сотню молодих людей, дівчат, наречених та маленьких діточок годувати [Blgarska narodna... 1982: 100–102].

Так, у цій баладі у дещо неочікуваний спосіб подається оптимістичний фінал, не типовий загалом для баладного тексту.

Вище нами було наведено широкий і розмаїтий матеріал, що дозволяє проілюструвати на конкретних прикладах текстів балад регіону, специфіку побутування мотивів отруєння, жертвування і прокляття в них.

REFERENCES:

1. Blgarska narodna poezija i proza v sedem toma (1982). Tom IV: Narodni baladi. Sostavitel Stojanka Bojadzhieva, 800 p. (in Bug.)
2. Delić S. (2011) Silva Hispanica. Komparativna studija o žanru balade u modernoj hrvatskoj i španjolskoj usmenoj tradiciji, p. 121. (in Croat.)
3. Jovanović B. (2013) Srpske narodne lirske pesme i balade, 150 s.
4. Popova F. (1990) Makedonskata narodna balada, 200 s. (in Maced.)
5. Serbska narodna poezija (1955), p. 347. (in Ukr.)
6. 60 najljepših balada Bošnjaka (2002), p. 600. (in Bosn.)

Моторний А.

к.ф.н., доц., Національний університет «Львівська політехніка» (Україна)

Motorny A.

PhD., Associate Professor, Lviv polytechnic National university (Ukraine)

ПИТАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ У ЧЕСЬКОМУ КУЛЬТУРНОМУ КОНТЕКСТІ МІЖВОЄННОГО ПЕРІОДУ В ОЦІНЦІ З. ҐЕНІК-БЕРЕЗОВСЬКОЇ (СЛІДАМИ ОДНОГО ЛИСТА)

ISSUES OF UKRAINIAN LITERATURE IN THE CZECH CULTURAL CONTEXT OF THE INTERWAR PERIOD AS ASSESSED BY Z. GENYK-BEREZOVSKA (IN TRACES OF ONE LETTER)